

**DEN
DIALEKTISKE
MATERIALISME**

**T
R
I
N
N**

4

Marxistisk Opplysningsråd

ISBN 82-7009-118-9

Utgitt av
Marxistisk Opplysningsråd
i samarbeid med NKPs studie-
og opplysningsutvalg
Oslo 1980
I kommisjon:
Forlaget Ny Dag
Trykk: A/S All-Trykk
ISBN 82-7009-118-9

Innholdsfortegnelse

	Side
Forord	3
Kveld 1. Kommunismens teoretiske fundament ...	5
Kveld 2. Kvantitet og kvalitet	7
Kveld 3. Dialektikken	9
Prinsippene for dialektisk tenkning	10
Kveld 4. Erkjennelsen	17
Kveld 5. Materialisme og idealisme	19
Kveld 6. Filosofi, moral og politikk	21
Filosofi og klassestandpunkt	22
Klassemoral	25
Mål og midler	27
Marxismens moral (etikk)	28
Revolusjonær teori og revolusjonær praksis	29

Forord

Trinn 4 i Partiskolen, som du nå skal gi deg i kast med, behandler en avgjørende, men i Norge forsømt del av marxismen-leninismen. Grunnene til denne forsømmelsen kan være mange. Den vesentligste er kanskje at filosofi av mange oppfattes som noe virkelighetsfernt, noe som bare er av teoretisk interesse, og som ikke er «matnyttig» i samme grad som f.eks. politisk økonomi. Det reises mange innvendinger mot filosofien, den er bare en intellektuell lek med ord og begreper, som ikke kan hjelpe oss framover i den daglige klassekamp i politisk og faglig sammenheng.

Dette er en myte som har hatt gode vekstbetingelser i norsk arbeiderklasse, og som dette studieheftet forhåpentligvis vil være med å bryte ned.

Filosofien er en bestanddel av marxismen-leninismen som kommunister og andre som ønsker å sette seg inn i den vitenskapelige sosialismens teori ikke kommer utenom. Ja, vi kan si at den er avgjørende og at den legger grunnlaget for de andre bestanddeler i marxismen-leninismen.

«Filosofi er vanskelig» er en annen innvending vi ofte hører. Vi vil ikke skape illusjoner ved å si at filosofien er enkel, men det er såvisst heller ikke det samfunnet som vi står midt oppe i, og som vi har foran oss.

Det kommunistiske partiet skal være arbeiderklassens fortropp, og være den mest bevisste del av arbeiderklassen. Men et kommunistisk parti som forsømmer en så fundamental bestanddel av marxismen-leninismen som filosofien, kan umulig spille den rollen det må ha.

Partiskolen Trinn 4 – Filosofitrinnet – skal forsøke å gi et første innblikk i marxismen-leninismens filosofiske grunnbegreper. Men ingen blir «utlært» av dette kurset. Vi skal imidlertid senere komme tilbake til mer videregående studieopplegg, både om filosofi og andre emner, kanskje først og fremst basert på klassikernes egne verker.

Dette trinnet av Partiskolen består av to enheter. Boka «marxismen-leninismen i korte trekk», d.v.s. første delen av boka, samt dette studieheftet.

Kveldene 1, 2, 4, og 5 finnes i boka, mens kveldene 3 og 6 trykkes i sin helhet i studieheftet. Innledningsvis til hver kveld i dette studieheftet er det angitt litteratur som skal leses. Kommentarer til boka og det stoff som der behandles, vil ikke bli gitt. Men etter at stoffet er lest, vil vi anbefale å gå tilbake til studieheftet og de diskusjonsspørsmål som der er angitt som utgangspunkt for diskusjonen i studiesirkelen.

MARXISTISK OPPLYSNINGSRÅD

juni 1980

Kveld 1

Kommunismens teoretiske fundament

Litteratur: Marxismen-leninismen i korte trekk. Side 5 – 24.

SPØRSMÅL

1. Hvordan vil dere karakterisere en verdensanskuelse?
2. Gir marxismen-leninismen svar på hva som er «ursubstansen» i verden?
3. Hvordan skal vi forstå begrepet «materie»?
4. Diskutér dere imellom om det virkelig ikke kan tenkes en virkelig stillstand. D.v.s. om bevegelse er en forutsetning for hele vår eksistens?
5. Hvor kommer bevegelsen fra? Fra en første impuls, eller må vi søke andre forklaringer? Evt. hvilke?
6. Hvilke uttrykk får «bevegelsen» i samfunnsmessig sammenheng?

Kveld 2

Kvantitet og kvalitet

Litteratur: Marxismen-leninismen i korte trekk. Side 24 – 35.

SPØRSMÅL

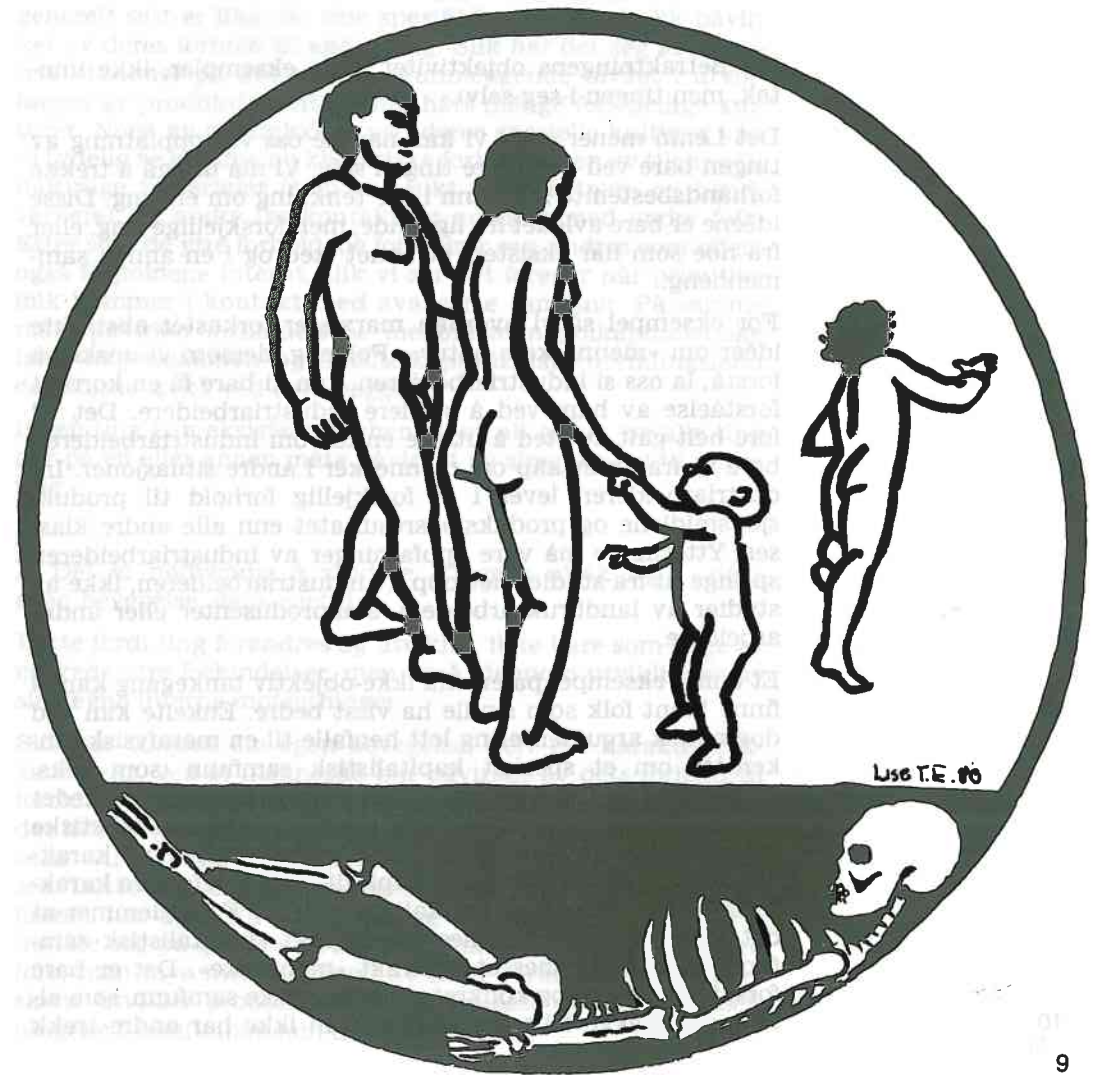
1. Repeter begrepene kvantitet og kvalitet.
2. Gi eksempler på kvantitative endringer i naturen og i samfunnet.
3. Gi eksempler på overganger fra kvantitet til kvalitet i naturen og samfunnet.
4. Hvordan foregår bevegelse og utvikling i natur og samfunn?
5. Hva er negasjon? Gi eksempler!
6. Hva menes med begrepet «lovmessighet»?

KVELD 3

Dialektikken

Litteratur: Marxisme-leninisme i korte trekk. Side 35 - 37.

Prinsippene for dialektisk tenkning

For å få en grundig forståelse av tingene og, som Lenin formulerte det, for å komme fram til en «konkret analyse» av deres prosesser og gjensidighetsforhold må vår framgangsmåte i studiene av dem, og konklusjonene vi trekker av disse studiene, bli ledet av en bevisst dialektisk tenkning. Etter som tingene i den virkelige verden viser spesielle egenskaper bare i bestemte forhold til andre ting, må vår vurdering av dem anerkjenne dette faktum. Våre tanker om tingene må være i overensstemmelse med virkeligheten.

I sine Filosofiske Notatbøker legger Lenin fram en del prinsipper som til sammen er de viktigste elementene i dialektisk tenkning. De viktigste, samt noen eksempler på deres anvendelse, følger under.

1. «Betraktningens objektivitet (ikke eksempler, ikke unn-tak, men tingen-i-seg-selv).»

Det Lenin mener er at vi kan nærme oss vår oppfatning av tingen bare ved å studere tingen selv. Vi må unngå å trekke forhåndsbestemte idéer inn i vår tenkning om en ting. Disse idéene er bare avledet fra lignende, men forskjellige ting, eller fra noe som har eksistert et annet sted og i en annen sammenheng.

For eksempel så vi hvordan marxister forkastet abstrakte idéer om «menneskets natur». Følgelig, dersom vi ønsker å forstå, la oss si industriarbeideren, kan vi bare få en korrekt forståelse av ham ved å studere industriarbeidere. Det vil føre helt galt av sted å utlede en idé om industriarbeideren bare ut fra kunnskap om mennesker i andre situasjoner. Industriarbeideren lever i et forskjellig forhold til produksjonsmidlene og produksjonsresultatet enn alle andre klasser. Ytterligere må våre oppfatninger av industriarbeideren springe ut fra studier nettopp av industriarbeideren, ikke av studier av landbruksarbeidere, småprodusenter eller andre arbeidere.

Et annet eksempel på en slik ikke-objektiv tankegang kan vi finne blant folk som skulle ha visst bedre. Enkelte kan ved dogmatisk argumentering lett henfalle til en metafysisk tenkemåte om et spesielt kapitalistisk samfunn (som f.eks. Storbritannia) ved å anvende forestillinger og slagord utledet fra liknende (men på mange måter forskjellige) kapitalistiske samfunn. Uten noen spesiell eller konkret analyse blir karaktertrekkene ved den britiske kapitalismen overført fra karaktertrekkene ved andre kapitalistiske land. Folk glemmer at det i like liten grad finnes et abstrakt «kapitalistisk samfunn» som det finnes et abstrakt «menneske». Det er bare forskjellige reelle og konkrete kapitalistiske samfunn, som alle har en rekke fellestrekk, men som ikke har andre trekk

felles. Og følgelig må ethvert samfunn studeres «i seg selv» for at vi skal få en korrekt forståelse av det.

Tenk etter og diskuter!

Hva forteller dette oss om vår behandling av Norge og den norske arbeiderklassen?

2. Vi må ta med i beregningen, skrev Lenin, «helheten ved denne tingens mangfold av forhold til andre ting.»

Nødvendigheten av å studere hver enkelt ting konkret, som vi nettopp har snakket om, kommer delvis av det faktum at ting som er i den samme utviklingsprosessen, og som derfor generelt sett er like, får sine spesifikke karaktertrekk påvirket av deres forhold til andre ting. Slik har det seg at primitive stammer på det samme grunnleggende nivået i utviklingen av produktivkraftene har hatt mange forskjellige kulturer. Noen av særtrekkene ved deres spesielle kulturer kan vi tydelig se komme av klimatiske forhold, noen av tilgang til naturlige materialer (som er brukt av kunstnere og håndverkere), og andre fra kontakt og omgang med andre folk. Etter som de ytre forholdene forandrer seg, endres som oftest også forholdene internt, slik vi ser det foregår når primitive folk kommer i kontakt med avanserte samfunn. På samme måte påvirker forbindelsene mellom monopolkapitalistiske land (imperialismen) og enkelte kapitalistiske utviklingsland de interne trekk ved dem begge.

Ingen ting kan eksistere uavhengig av alt annet, og alle ting blir på en eller annen måte påvirket av sine forhold til andre ting.

3. Det er nødvendig å studere «tingens utvikling... dens egen bevegelse, dens eget liv.»

Dette fordi ting forandres og utvikles, ikke bare som følge av endrede ytre forbindelser, men også gjennom utviklingen av sine egne interne motsetninger.

Slik har tingene sin egen bevegelse. Selv om karaktertrekkene f.eks. ved et menneske blir påvirket av dets forhold til foreldre, samfunn, tilgangen og standarden av mat, o.s.v., er det likevel gitt forutsetninger for at livet skal eksistere, døde celler vil bli erstattet av nye, barnet vil vokse og bli en voksen. Dette er livets egen bevegelse, dets egen utvikling. Samfunnet har også sin bevegelse, og denne pleier ikke bare å utvikle seg på grunn av ytre påvirkninger, som kontakt med folk, men mye mer på grunn av indre forandringer. Menneskene utvikler produktivkraftene og løser de indre motsetningene i samfunnet som dette forårsaker.

Mens utvikling og forandring er i alle ting, er enhver tings bevegelse eller liv forskjellig fra alle andre tings bevegelse. For alt har sin egen historie, sin tilblivelse og sin utviklede form. I sin bevegelse utvikler samfunnet seg fra en form tilpasset et lavere nivå i produktivkreftenes utvikling til et samfunn tilpasset et høyere nivå. Eller sagt på en annen måte: av de indre bevegelsene i f.eks. et egg utvikles det en kylling. Derfor må bevegelsen i hver enkelt ting studeres særskilt.

4. Dialektikk frigjør seg fra de begrensningene den gamle mekaniske tenkemåten hadde ved å hevde at bevegelse og forandring bare forekommer som resultat av ytre årsaker. Faktisk er forandring og utvikling en del av tingene, i tingene, på grunn av deres indre motsetninger. Disse finnes fordi to eller flere prosesser eksisterer samtidig og gjensidig påvirkes i tingen. Hver av dem tenderer til å utvikle seg i hver sin retning. Eller på samme vis, fordi en av «sidene» ved en ting kan forårsake en forandring ved tingen, mens en annen hindrer, eller prøver å unngå enhver forandring. Med andre ord, alt viser seg å være enhet av motsatte sider og tendenser. Og i denne forstand er motsetninger alltid til stede i alle ting og prosesser.

Alle ting inneholder motsetninger. For eksempel har alle fysiske ting deres indre motsetninger, for mens molekylene alltid vil tiltrekke seg hverandre, frastøter de alltid hverandre gjensidig. Det er forholdet mellom molekylene tendens til å henge sammen og deres tendens til å fly fra hverandre som bestemmer om en substans eksisterer i en fast, flytende eller gassform. Også samfunnet eksisterer bestandig som en enhet av motsetninger, og dermed inneholdende motsigelser. Den hovedmotsigelsen som oppstår i samfunnet, går mellom produktivkreftene (som heller mot utviklingen av nye samfunnsformer) og produksjonsforholdene (som ligger til grunn for klasseinteresser og som hindrer disse nye formene å utvikle seg.) Og fordi en kapitalist utnytter arbeiderne, utgjør disse klassene en motsigelse i samfunnet. De motsatte klassene eksisterer som enhet av motsatte «sider» eller «elementer» i samfunnet. Denne enheten skriver seg fra det faktum at en kapitalist ikke kan leve som han gjør uten å utnytte arbeiderne, mens arbeideren på samme måte ville sulte uten en kapitalist til å ansette ham. De er gjensidig i motsetning til hverandre, og ved å følge sine forskjellige politiske og økonomiske interesser, driver de samfunnet i forskjellige retninger.

Også naturen er full av motsetninger. Organisk liv, for eksempel, eksisterer bare som en enhet av motsatte «sider». En art er gjensidig avhengig av andre, og kan bare leve i enhet med dem. Likevel utgjør nødvendigvis andre arter en trussel mot den. Det er gjennom eksistensen og løsningen av slike motsetninger en får utvikling av anlegg for aggressivitet, forsvar og kamuflasje.

Kunnskap om tingenes motsetninger er således nøkkelen til å forstå deres bevegelse og forandring. Og følgelig anså Lenin det for nødvendig å studere «de indre motsatte tendensene (og sidene) i denne tingen».

Tenk etter og diskuter!

Hva er forskjellen på mekanisk og dialektisk tenkemåte?

5. Tilstedeværelsen av indre motsetninger gjør at alt, medregnet selv den tilsynelatende mest stabile og uforanderlige tingen, er ustabil og tilbøyelig til forandring og utvikling. Utvikling, når den finner sted, skjer fordi motsetningene gjennom «kampen» mellom de motsatte tendensene og sidene er blitt løst. Mens motsetninger for en tid kan eksistere som en enhet, blir denne uunngåelig brutt ned gjennom deres «kamp». Motsetningsfylte, motsatte sider, krefter eller tendenser i en ting eller en prosess kan ikke for alltid bli værende i det samme forholdet til hverandre. Før eller senere (og av indre eller ytre årsaker) blir forholdene forandret ved at en side eller tendens vinner «kampen» med den andre. Når dette skjer, er denne spesielle motsetningen løst.

La oss ta for oss en viss mengde vann. Molekylene i vannet er i både tiltrekkende og frastøtende forhold til hverandre, og vannets kvalitet som væske er avhengig av en spesiell balanse mellom disse molekylene. Tilsetter vi derimot varme, vil molekylene tendens til å fly fra hverandre bli sterkere enn tendensen til å henge sammen. Enheten mellom motsatte tendenser av tiltrekning og frastøting er overvunnet gjennom deres kamp, og vannet begynner å fordampe. (Dette er et eksempel på at en ytre årsak kan føre til at en motsetning blir løst.)

I samfunnet er det likedan. Produktivkrefter og sosial organisasjon som er i ubalanse med hverandre, utgjør en enhet av motsetninger. Men motsetningene eksisterer ikke for alltid. Enten finner det sted en sosial revolusjon som endrer produksjonsforholdene, eller samfunnet stagnerer for lang tid og enkelte av produktivkreftene blir ødelagt. I begge tilfellene blir motsetningene løst. Likedan kampen (og nå er ordet bokstavelig talt dekkende, for bare levende organismer kan aktivt kjempe) mellom motsatte «sider» i det kapitalistiske samfunnet – borgerskapet og arbeiderklassen – ødelegger deres gjensidige avhengighetsforhold, bringer arbeiderklassen til makten, og ved den endelige avskaffelsen av kapitalistklassen blir motsigelsen mellom dem løst, den opphører.

Fordi motsetningenes kamp er den indre årsaken til utvikling og forandring må vi, sa Lenin, alltid studere «kampen, og følgelig utfoldelser til disse motsetningene, motsatte bestrebelser, osv.»

Tenk etter og diskuter!

Hva avgjør omkampen mellom «motsatte sider og tendenser» skal få en løsning til arbeiderklassens beste?

6. Dialektisk tenkning fordrer at vi mestrer teknikken å kunne se «enheten av analyser og synteser – nedbryting av helhetens enkelte deler, og summen av disse deler.»

Som vi har sett inneholder ting og prosesser mange forskjellige deler, «sider» og tendenser. For fullt ut å forstå hver av disse må vi ta for oss hver enkelt del for seg, tenke på en «side» avgrenset fra alle de andre, kunne analysere. For eksempel må vi studere arbeiderklassen hvis vi vil forstå det kapitalistiske samfunnet fordi den er en del av dette. Skal vi likedan forstå kroppen må vi studere hver del for seg, hender, føtter, hjerne og andre organer. Men denne analyseprosessen er ikke tilstrekkelig til å få en fullstendig oppfatning av virkeligheten. For dersom det ikke er mulig å forstå helheten av en ting uten også å forstå dens enkelte deler, så er det likeledes riktig at det ikke er mulig å forstå delene uten å betrakte den som en del av en helhet – synteseprosessen. Selv om det er mulig å tenke seg en bestemt del avgrenset fra hele tingen, kan den likevel ikke eksistere isolert fra helheten uten at det skjer en modifisering av dens egne karaktertrekk. Vi kan altså tenke på en del av et kapitalistisk samfunn – arbeiderklassen – og trekke konklusjoner ut fra den. Men deretter må vi betrakte arbeiderklassen som en del av det kapitalistiske samfunnet, fordi dens forhold til helheten nødvendigvis påvirker dens typiske trekk. Når arbeiderklassen blir en del av et sosialistisk samfunn begynner den å vise forskjellige egenskaper. Også kroppsdelene viser deres egenskaper bare som deler av et hele, for som Hegel har klargjort det:

«Lemmene og organene, for eksempel til en organisk kropp er ikke bare deler av den: Det er bare i deres enhet at de er hva de er, og de er uomtvistelig påvirket av denne enheten, også når de i sin tur påvirker denne. Disse lemmene og organene blir deler bare hver gang de passerer hendene til en anatomist som dissekerer kroppen, – en virksomhet vi ikke må glemme, men som ikke dreier seg om den levende kroppen, men om liket.»

«I sin tur» påvirker også delene hele tingen. Det å se kan f.eks. bare finne sted når øynene, nervene og hjerne handler i fellesskap. Det er en generell naturlov at økende organisasjon bringer med seg nye egenskaper, og med det organiske livet på jorda er dette blitt det høyeste prinsippet. En organisme opptrer som et hele, og tapet av en hvilken som helst del kan bli skadelig eller kanskje dødelig.

7. «De forhold enhver ting (fenomen o.s.v.) står i, er ikke bare mangfoldige, men generelle, universelle. En ting (fenomen, prosess, o.s.v.) er forbundet med enhver annen.» Dette fordi alle ting og prosesser enten er gjensidig knyttet til utvikling, og påvirker hverandre i deres forbindelser, eller at den ene er forutsetningen for den andre.

La oss se på klassekampen. Den har sin bakgrunn i samfunnsformen, og denne er igjen avhengig av hvordan, under hvilke gjensidige forhold menneskene produserer. Den nødvendige forutsetningen for produksjonen er mennesker. Menneskene er gjennom sin historie knyttet til alle organismer som har eksistert, og direkte til de vesener og planter de er avhengige av for å få mat.

Denne helheten i det organiske liv er resultatet av kjemiske prosesser ved at jorda nådde et visst punkt i sin nedkjøling, ved at den fikk den temperaturen som var nødvendig for de livskapende prosessene. Alle ting, alle prosesser er knyttet til hverandre enten umiddelbart eller mer indirekte. De forskjellige vitenskapene som utforsker disse prosessene er likeledes knyttet til hverandre, og ofte går de over i hverandre.

8. Som vi har merket oss blir tingene eksisterende ved at forskjellige prosesser utfoldes. Og er de først skapt, gjennomgår de hele tiden forandringer i sine egenskaper og typiske trekk etterhvert som prosessen fortsetter. Det er nødvendig å forstå, skrev Lenin, at disse forandringene fører til «endring av alle bestemmelser, kvaliteter, trekk, sider, egenskaper» (og vanligvis over til motsatte kvaliteter, trekk, sider og egenskaper).

Det er ikke vanskelig å forstå at ting i bevegelse mister visse kvaliteter for å anta motsatte kvaliteter. For de kan bare bevege seg vekk fra den posisjonen de er i, vekk fra de kvalitetene de er i besittelse av, vekk fra sin eksistensmåte mot nye posisjoner, måter og kvaliteter. En ting som for eksempel er forholdsvis «lett», men som endrer seg, kan bare bevege seg i retning av å bli forholdsvis «tung» eller «vanskelig». Likedan, hvis en ting utvikler nye, hittil ukjente kvaliteter, så beveger den seg fra et stadium hvor den ikke er i besittelse av en kvalitet til det motsatte: til å ha den. Den motsatte prosessen kan selvsagt også finne sted. Det som er «tungt» eller «vanskelig» kan bli lettere, det som er i besittelse av en kvalitet kan miste den. I hvert enkelt tilfelle går kvaliteter, sider, trekk og egenskaper over i det motsatte. Dette fenomenet er et nødvendig resultat av forandring.

Tenk etter og diskuter!

Hvorfor er det riktig å si at endringer i kvantitet, kvalitet og form henger sammen, og ikke kan forstås isolert og adskilt fra hverandre?

9. Når vi utvikler våre kunnskaper om alle ting, er det hele tiden det samme som å oppdage nye sider, nye forhold. Gjennom slike oppdagelser, konkluderte Lenin, utvikler kunnskaper seg «fra framtredelesform til vesen og fra et mindre dypt til et dypere vesen». I stigende grad innser vi hva en ting er, i stedet for å bli ledet på avveier av dens framtoning og former, og ikke bare kunnskaper om at den er, men også om hva som ligger latent i den – hva den er i ferd med å bli.

Det er, kort sagt, noen av hovedelementene i dialektikken. Eller med andre ord, prinsippene for forståelsen og oppfattelsen av tingene i deres gjensidige avhengighetsforhold, bevegelse og utvikling. En slik forståelses- og oppfatningsmåte er alltid nødvendig hvis vi vil fram til den «konkrete sannheten» i vår utforskning av tingene. Den gjør det mulig for oss både å unngå abstrakte og ensidige måter å oppfatte tingene på, og misledende «metafysiske» konklusjoner. Ingen ting, fra partikler som eksisterte før atomet ble en enhet, til formasjoner i verdensrommet, er uten en historie av forandring og utvikling, eller kan eksistere utenfor sine forbindelser med andre ting. Derfor må vår tenkning alltid ha dette med i beregningen.

Vi må ha som målsetting å skaffe oss en stadig mer konkret og anvendelig forståelse av hvordan forandringer og utvikling trer fram, hvordan tingene er forbundet med hverandre, og er påvirket gjennom sine forbindelser i den virkelige prosessen de skapes og eksisterer i, forandrer seg i, opphører å eksistere i, og hvor de gir plass for nye og forskjellige ting.

SPØRSMÅL

1. Hvilken betydning har dialektikken for vår forståelse av utviklingen i samfunnet?
2. Hvordan kan denne forståelsen gi seg utslag i konkrete analyser av situasjonen, og i praktiske handlinger?

Kveld 4

Erkjennelsen

Litteratur: Marxisme-leninisme i korte trekk. Side 38 – 53.

SPØRSMÅL

1. Hvordan vil dere definere den menneskelige bevissthet?
2. Hvordan mener dere at «erkjennelsen ikke har noen grenser» får praktisk betydning for oss i det politiske liv?
3. Hvordan vil dere forklare vekselvirkningen og «enheten mellom teori og praksis», og hvilke lærdommer kan vi trekke av disse?

Kveld 5

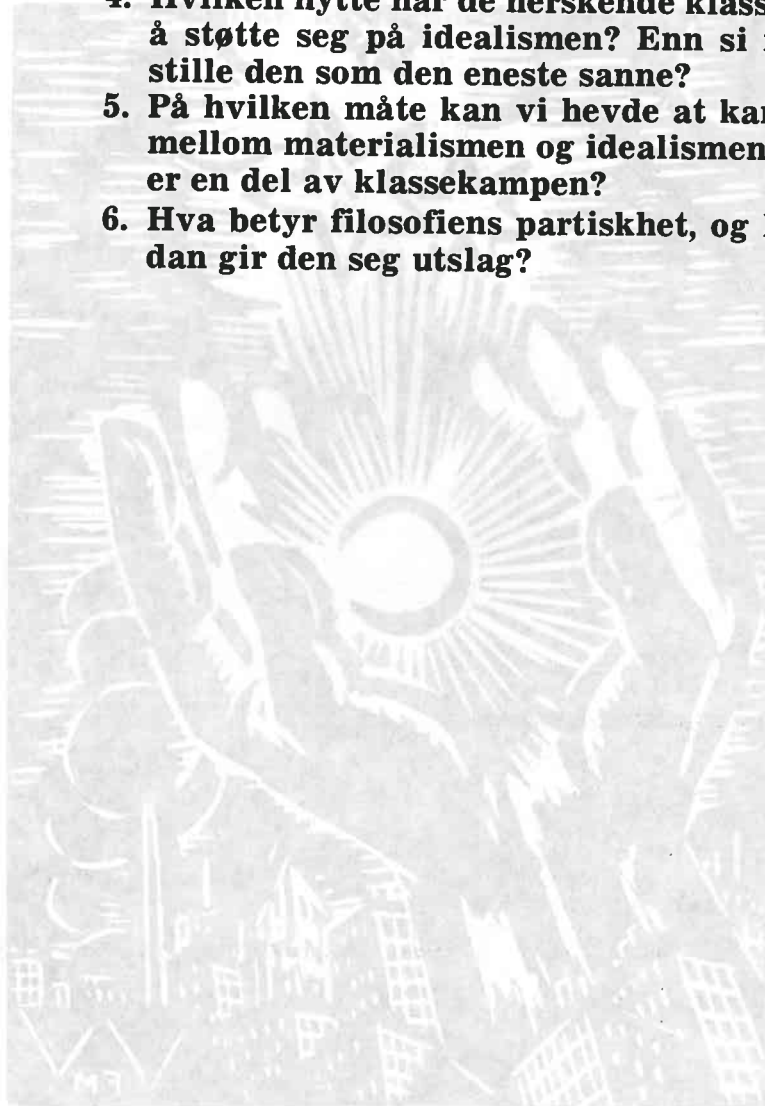
Materialisme og idealisme

Litteratur: Marxismen-leninismen i korte trekk. Side 54 - 65.

SPØRSMÅL

1. Hvordan vil dere forklare forskjellen på mekanisk og dialektisk materialisme?
2. Hvorfor kan vi si at den dialektiske materialismen er arbeiderklassens verdensanskuelse?
3. Hvorfor må arbeiderklassen avvise idealismen som verdensanskuelse?
4. Hvilken nytte har de herskende klasser av å støtte seg på idealismen? Enn si framstille den som den eneste sanne?
5. På hvilken måte kan vi hevde at kampen mellom materialismen og idealismen også er en del av klassekampen?
6. Hva betyr filosofiens partiskhet, og hvordan gir den seg utslag?

Kveld 6

Filosofi, moral og politikk

Filosofi og klassestandpunkt.

På det almenne planet kan filosofi beskrives som en generell verdensanskuelse, hvordan verden er, og menneskets plass i verden. Derav følger at hver enkelt av oss har en eller annen form for filosofi, at dette ikke bare er forbeholdt den lærde filosofen. Dette gjelder uansett om den enkelte er klar over det eller ikke. Dette gjelder uansett om han kan gi den en helhetlig framstilling. For eksempel kan et religiøst menneske mene at denne verden med all dens opplagte urettferdighet, lidelse og umenneskelighet, bare er forståelig dersom den anses som stedet hvor en prøves verdig til å komme til himmelen eller ikke. Dette er en form for filosofi. Eller andre mennesker betraktes som midler til bruk for å oppnå berømmelse, makt eller penger. Videre har vi en filosofi som er svært i vinden for tiden, nemlig «meld-deg-ut-av-verden»-filosofien. Dens tilhengere nekter å klatre på utdanningskarriere- eller status-stigen i samfunnet. Slike folk tror, på linje med Mack og gutta i Steinbeck's «Cannery Row» at livet er blitt en tredemølle. Selv om en skulle vinne hele verden, ville seierens pris bestå i «magesår, sprengt prostata og bifokale briller». Uansett om alle har en form for filosofi, er de fleste ikke i stand til å gi uttrykk for deres syn på en gjennomtenkt, logisk eller systematisk måte. Det er dette filosofen forsøker å gjøre.

Dersom vi går tilbake til den klassiske greske filosofien, ble alle former for kunnskap og teoretisk spekulasjon betraktet som filosofiens område. Aristoteles skrev for eksempel om så forskjellige emner som politikk, biologi og om kosmos. Det er fornuften og logikken som må fylle tomrommene når det slett ikke er almen enighet om vitenskapelige resultater, og når det mangler mellomliggende stadier mellom etablerte fakta og filosofiske generaliseringer. Når det i tidens løp ble mulig å basere generelle teorier innen en rekke områder på observasjoner, gikk hele kunnskapsområder over fra filosofien til vitenskapen. Skulle filosofien beholde sin betydning, måtte den på dette stadiet selv bli vitenskapelig. Det vil si at den må forholde seg i overensstemmelse med vitenskapene, generalisere deres oppdagelser og drøfte vitenskapenes metodologiske og teoretiske grunnlag, samtidig som den behandler problemer innen dens egen vitenskapsgren – tenkningens lover.

Nå er filosofen (som vitenskapsmann) et menneske og bringer med seg en rekke subjektive faktorer inn i sitt arbeide. Omfanget av en filosofisk undersøkelse er i aller høyeste grad bestemt subjektivt. Som alle andre må filosofen foreta en verdivurdering av om livet er verdt å leve eller ikke, men i motsetning til mange andre forventes det at han skal kunne gi en rasjonell forklaring på hvorfor. Han er også født inn i bestemte historiske omgivelser. Han er medlem av en bestemt sosial klasse og troendes til å bære i seg dens frykt og villfarelser. Enten filosofen behandler natur- eller samfunnsvitenskapene, bringer han sin utdanning, sitt klassestandpunkt, sin plass i samfunnet med seg i sitt arbeide. Dette bestemmer

ikke bare hvilke emner han tar i betraktning, men også hvilke fortolkninger av fakta han kommer med hver gang det oppstår tvil. Det er selvsagt studier som direkte angår menneskene, slik som etikk, politikk, sosiologi, o.s.v., som uunnværlig er mest subjektive. Mens det ville være absurd innenfor naturvitenskapene å snakke om hvordan legemer «må» oppføre seg, så er det filosofiens lodd innen samfunnsvitenskapene å foreta verdiavveininger om hvordan menneskene bør leve og behandle hverandre.

Men dette innebærer ikke at det innen slike områder ikke kan finnes vitenskapelige avgjørelser. Dette er tvert om mulig ved en faktisk undersøkelse av samfunnet, dets utviklingsmåte, av hva som er nødvendig eller ikke, og ved en forståelse av hvilke muligheter og alternativer menneskene står overfor. Det er nettopp fordi den historiske materialisme er en faktisk drøftelse av samfunnet, og bare etter en slik hever resultatene opp til filosofiske generaliseringer at marxismen gjør krav på å være en fullt ut vitenskapelig verdensanskuelse. Dens omfang omfatter alle spørsmål som er overlatt til filosofien. Marxismen generaliserer oppdagelsene fra natur- og samfunnsvitenskapene ut i fra utviklingens dialektiske natur, og dette har mangfoldige forbindelser til hver enkelts moral og holdning til livet.

Det overrasker ikke at dette er noe helt annet enn det borgerlige filosofi pleier å si om marxismen. Den beskylder marxismen for å være uvitenskapelig og subjektiv – den historiske materialismens hele teori påstås å ha blitt oppfunnet bare for å passe inn i kommunistenes politiske målsetninger. Hvordan kan en teori som bare har blitt antatt ut fra en revolusjonær politisk organisasjons hensikter, være like upartisk som andre? Er ikke filosofi når alt kommer til alt en søken etter sannhet? Eksisterer ikke denne uavhengig av de interesser den tilfeldigvis skulle komme til å tjene? Svaret på alle disse spørsmålene er, at selv om sannhet, innlysende nok, eksisterer uavhengig av noen bestemt klasseinteresse, forblir det et faktum at filosofer ikke kan gå utenom sin egen sosiale bakgrunn og miljø når de uttrykker og fortolker objektive sannheter. På samme vis som forskjellige klasser har innehatt forskjellig plass i historien med hensyn til den sosiale utviklingen, så har disse klassenes filosofier stått i et forskjellig forhold til sannheten.

Tenk etter og diskuter!

Hvordan står filosofien i forhold til de «konkrete» vitenskapene?

Med hensyn til dette må vi huske at alle utpønsketede filosofiske systemer forut for marxismen var verdensanskuelsen til forskjellige deler av de «dannede lag» i samfunnet. Utbytterklassene har alltid skjult både for seg selv og for de utbyttede.

Med hensyn til dette må vi huske at alle utpønsketede filosofiske systemer forut for marxismen var verdensanskuelsen til forskjellige deler av de «dannede lag» i samfunnet. Utbytterklassene har alltid skjult de menneskelige betingelsers sanne karakter både for seg selv og for de utbyttede. Selvbedrag, eller «falsk bevissthet» som Marx kalte det, ble en bestanddel av selv de beste filosofier. Ytterligere konstruerte filosofene lukkede «systemer» som de mente sto for en uforanderlig virkelighet eller evig sannhet. Faktisk har det vært ganske vanlig å ville reise en falsk vedvarenhet og stabilitet i det som i virkeligheten var en verden i forandring (som feier bort herskende klasser). Noen, som Platon, benekter eksistensen av en foranderlig verden. Sjelen, skrev han i *Faidon*, «er trukket av legemet inn i det foranderliges region og vandrer omkring og er forvirret. Verden spinner rundt den og når den rører ved forandring, blir den som en drunker». Det er bare når sjelen passerer over i den andre verdenen, verdenen til de ideelle, evige og perfekte «formene» som er de ene og sanne objektene for kunnskapen, at sjelen går over til sitt rette element. Til «renheten og evigheten, udødeligheten og uforanderligheten, som er dens slektninger». Andre som Hegel, anerkjenner den sosiale utviklingen, men mente at den allerede hadde nådd sitt endelige slutt punkt (til stor betryggelse for den herskende klassen!).

Marxismen skiller seg fra alle andre filosofier ved å være verdensanskuelsen til en undertrykt klasse. Den oppstod med arbeiderklassens organisasjoner og bevissthet og det i en tid da også vitenskapen var i rask vekst. En kan så spørre seg hvilke behov arbeiderklassen har for en filosofi. Det er ganske innlysende at den ikke vil ha en filosofi basert på selvbedrag eller et «system» reist på falsk vedvarenhet. Tvert om trenger den en strengt vitenskapelig filosofi. En filosofi som kan bistå den i undersøkelsen og en forståelse av sin stilling, og rettledende den i kampen for å endre denne. Bare en virkelig undersøkelse av samfunnet setter oss i stand til å trekke konklusjoner med hensyn til klassekampens rolle i gjennomføringen av sosiale endringer. Fordi den oppsto ut i fra behovene til den mest progressive klassen, og eksisterer i en vitenskapelig tidsalder, kan marxismen med rette beskrives som en vitenskapelig filosofi. En «folkelig» filosofi i den forstand at den uttrykker behovene for det store flertallet av folket og er en praktisk veiledning til handling.

Tenk etter og diskuter!

Den dialektiske materialismen tar stilling – den gir seg ikke ut for å være nøytral. Hva er grunnen?

Når den tar parti – betyr det så at den ikke er riktig, ikke er objektiv?

Klassemoral

Marxismens objektive tilnærming til sosiale fenomener innebærer ikke at den er uten konsekvenser med hensyn til den enkeltes moral og hvilke holdninger folk skal ha til livet. Den dialektiske materialistiske tilnæringsmåten forstår tvert om at moral oppstår fra samfunnslivet, og at følgene av enkeltpersoners handlinger overfor folks sosiale liv tjener som en retningslinje for å avgjøre om de er riktige eller gode. Moral oppstår når menneskene gjennom erfaring utvikler en bevissthet om hva handlinger gjorde eller ikke gjorde for å bidra til samholdet i deres samfunn og til lykke for dets medlemmer. Mord ble f.eks. galt og det utviklet seg ideer om verdien av enkelmennesket som var villig til å samarbeide på fredelig vis med sine medmennesker til felles beste.

Uheldigvis er de uopphørlige behovene i det sosiale livet bare moralens ene kilde. Etter at klassesamfunnet oppsto, ble ideer basert på slike behov – selv om disse fortsatt eksisterte – uforenlige med visse deler av produksjonsforholdene. Midt i den almene gjensidige avhengigheten skapt av arbeidsdelingen, begynte det å utvikle seg klassemotsetninger og ikke-samarbeid. På den ene siden oppsto utbytternes moral, som i etiske termer forsøkte å rettferdiggjøre deres livsform. Således, selv om mord som sådan under normale omstendigheter fortsatt betraktes som galt, blir reaksjonen uansett «rettferdiggjort» når den gjenoppretter den sosiale orden i krisetider, selv ved store tap av menneskeliv. Har ikke retten for borgerkapets makthavere til å herske forrang for vanlige menneskers rett til å leve? Som svar på dette oppsto en moral for de utbyttede. Samarbeid med utbytterne blir forkastet som galt, og å bekjempe dem blir en dyd.

Fordi klassemoral, som gjenspeiler forskjellige sosiale interesser, påtvinges den generelle sosiale moral, blir alle teoretiske «systemer» av såkalt universelle moralske oppfatninger upraktiske, nytteløse og feilaktige som utgangspunkt for å fatte avgjørelser i det virkelige liv. I *Fyrsten* slår den ille omtalte, men svært så praktiske Machiavelli fast, at «gapet mellom hvordan en skulle leve og hvordan en lever, er så stort at

den som overser hva som vitterlig er gjort i stedet for hva som burde vært gjort, i større grad lærer hvordan han skal ødelegge seg selv, enn selvoppholdelse». I virkeligheten er det slik at uansett om våre handlinger er basert på såkalte «universelle moralske prinsipper» eller ikke, bidrar mange av dem enten til å opprettholde eller forandre det systemet av klasseforbindelser vi lever under. Bibelen sier at «du skal ikke drepe» og «elsk din neste som deg selv». Men hva skal vi si til den personen som blir tvunget til å drepe for å hive av seg den herskende klassen som sulter ut ham selv og hans familie? Er det virkelig praktisk, eller moralsk, å lære noen til å elske den herren som suger blodet av en?

Tenk etter og diskuter!

Med hvilke grunner hevder vi at det finnes en klassemoral? Hvilke konsekvenser trekker du av den?

Det vil selvsagt være galt å tro at all moral skriver seg fra slike klassebetraktninger. Mye baserer seg på almene menneskelige betraktninger og dette må til hvis samfunnet skal fungere bra. For eksempel er det gode i å hjelpe en blind mann over gata uten noen forbindelser til noen spesielle sosiale interesser. Det er basert på sympati og omtanke. Men mange moralske prinsipper som rent «abstrakt», d.v.s. uten noen forbindelser til den sosiale virkeligheten, tilsynelatende kan virke gode, må likevel forkastes i det klassesamfunnet vi lever i. Pasifismen f.eks. baserer seg på at krig og vold fører til mye ulykke, lidelse og harde prøvelser. Dette er selvsagt riktig, men det er like riktig at under bestemte omstendigheter – som f.eks. når et fascist-regime undertrykker en hel befolkning ved makt – kan en ikke tillate at slike forhold vedvarer bare fordi en ikke under noen omstendigheter ikke akter å ty til vold. Det vil bare føre med seg økt elendighet og grusomhet. Ifølge marxistisk etikk er væpnet kamp for å vinne sin frihet under slike forhold helt moralsk og rettferdig. Å drepe som et generelt prinsipp, også under omstendigheter hvor det ikke var nødvendig for at folket skulle bli fritt, kan aldri bli riktig. Uansett om en handling er moralsk eller ikke, må den betraktes ut fra de spesielle omstendighetene den fant sted i. Så kan en etter en slik betraktning avgjøre om den i det lange løp vil bidra til å fremme menneskenes lykke og velvære eller ikke.

Mange av de tingene som ikke lar seg sette ut i livet i et klassesamfunn er selvsagt akseptert av marxister som *mål* som må oppnås når menneskets utbytting av mennesket har opphørt. I et slikt samfunn vil ingen kunne godta en moral

hvor vold rettfærdiggjøres som middel til å oppnå noen målsetting. Tvert om, folk vil samarbeide for å fastsette og nå deres mål. Det vil ikke finnes noen særinteresser som skulle forhindre at så skulle skje.

Inntil et slikt samfunn er etablert, rettleides marxistisk etikk av forståelsen av at det av og til for å nå sosiale målsettinger, er nødvendig å handle på en måte som ved første øyekast tilsynelatende ikke fører til målet. Dersom en ønsker fred og ikke krig, er det nødvendig å erklære skånselløs krig mot de herskende klassene som tjener på og setter i gang kriger. Likeledes, om vi virkelig tror på menneskenes brorskap, da er det nødvendig å hate og motsette seg alle dem som bekjemper et samfunn basert på rettfærdighet og likhet og hvor menneskene vil bli nært knyttet sammen gjennom felles tiltak og interesser.

Tenk etter og diskuter!

Diskuter utsagnet: «Ifølge marxistisk etikk er væpnet kamp for å vinne sin frihet både moralsk og rettfærdig». I hvilke situasjoner kan utsagnet forsvares?

Mål og midler.

Spørsmålene om midlene som marxistene påstås å være beredt til å bruke for å nå sine politiske målsettinger, er en av de siste skansene borgerskapets teoretiskere bruker for å lure folk som på mange måter godtar den berettigede kritikken av det kapitalistiske samfunnet. «Vel», sier de lærde, «har det kapitalistiske samfunnet sine feil, og de målsettingene marxistene tenker seg er i visse henseender verdige. Men for å nå disse målene ønsker marxistene en voldelig revolusjon i vårt land. Tross alle sine gode intensjoner bringer marxistene utelukkende død, ødeleggelse, desorganisering og anarki.» Slikt hører en på fjernsyn hele uka.

Nå er det innlysende at vold aldri først oppstår i et samfunn ved en revolusjon. For at et helt folk skal reise seg og avsette et regime (som i Den Russiske Revolusjon), innebærer dette at disse menneskene allerede med vold har blitt nektet retten til et anstendig liv. De bare møter vold med vold. Det er heller ikke sant, slik det ofte sies, at marxister er tilhengere av væpnet kamp og dens medfølgende blodutgytelser i enhver situasjon, også når den kan unngås. «Overdrivelser» kan selvsagt finne sted (som i den franske revolusjonens «terrorstyre») når gamle mål er nådd. Men dette er ikke revolusjo-

nens vesen. Det forholder seg motsatt, det står i motsetning til den sårt trengte disiplinen til de revolusjonære kreftene og blir derfor bekjempet av marxister.

Denne holdningen til unødvendig vold er likevel ikke utelukkende basert på moralske prinsipper, men også på politiske. Dersom visse handlinger har sine nødvendige resultater, så har andre handlinger andre resultater. De målene du ønsker å oppnå og de midlene du bruker for å nå dem er uadskillelig knyttet sammen. Derfor er det galt å søke å oppnå væpnet revolusjon i et land hvor det finnes muligheter å nå sine mål på andre måter. Like latterlig er illusjonen om en liten minoritet som skaper en revolusjon mot viljen til flertallet av folket. Alle handlinger som baserer seg på denne formen for tenkning isolerer bare de revolusjonære fra de store folkemassenes sympati. Det kan selvsagt forekomme at den herskende klassen under et borgerlig demokrati griper til vold – bruker politi og væpnede styrker for å knuse massenes revolusjonære målsettinger. I slike tilfeller viser marxister ved handling at de ikke er inneforstått med pasifistisk tankegods.

Marxismens moral (etikk).

Også en bedømmelse av hver enkelts handlinger og syn på livet, utleder marxismen fra en undersøkelse av de betingelsene menneskene lever under og fra hvilke muligheter de har til å endre dem. Denne marxismens anskuelse kan beskrives som en militant kjempende humanisme, eller sett fra et litt annet synspunkt, som en form for sosial livsnytelse – at målet og hensikten med livet er å kjempe for å oppnå en altomfattende utvikling av hver enkelts evner og muligheter og å oppnå den størst mulige lykken for flest mulig mennesker. Det mest grunnleggende steget i retning av å nå dette er å bringe produksjonsforholdene i overensstemmelse med produktivkreftene. De som kan bære dette fram er arbeiderklassen. Marxismen er bærer av moralen til den mest avanserte delen av denne klassen i dens kamp for makten og for å avskaffe alle klasser under sosialismen og utvikle det menneskelige potensial til sine ytterste grenser. Ut fra dette kan det avgjøres om mange individuelle handlinger er moralske eller ikke. Når arbeiderne streiker, er streikebryteri galt fordi det svekker arbeiderne overfor den herskende klassen. Når en revolusjonær prosess skrider fram, er det galt å motsette seg den, eller til og med stille seg likegyldig til den, fordi en slik handling fratår talløse mennesker et bedre liv. Moral kan ikke adskilles fra politisk og sosial handling. Det kan ikke trekkes noe skille mellom «politikk» og «etikk». Ethvert slikt skille vil være kunstig.

Tenk etter og diskuter!

Hvorfor kan ikke moral adskilles fra politisk og sosial handling?

På dette punktet sprenger og står marxismen i motsetning til de borgerlige oppfatningene. En merker seg ofte, især ved presidentvalg i USA, at «moral» i stor utstrekning bedømmes ut fra om en blir sett beruset på offentlig sted eller blir tatt på fersk gjerning i en eller annen personlig uheldig situasjon. For amerikanske presidentkandidaters vedkommende kommer dette i forgrunnen framfor om de støtter å sende soldater for å myrde noen sultende mennesker i koloniene. Det er også slike holdninger som ligger bak den tradisjonelle framstillingen av politikere som kysser spebarn eller blir fotografert sammen med sin lykkelige familie. Dette sies selvsagt ikke for å sverte tradisjonelle dyder som høflighet, tålmodighet, omtanke for familie og naboer, stelle pent med dyr, o.s.v. Men marxismen innebærer at moral ikke er noe som bare kan knyttes til den enkeltes forhold til et begrenset antall personer han eller hun kjenner og kommer i kontakt med. For innenfor disse grensene vil selv en fascistisk diktator kunne si oppriktig at «jeg har levd et moralsk liv». Tvert om, enhver avgjørelse om å handle, eller ikke handle mot et sosialt onde, er moralsk og ansvaret faller på hvert enkelt individ. Han kan ikke komme unna sitt ansvar ved å si: «jeg forårsaket ikke dette ondet, det har ikke noe med meg å gjøre.» Som et medlem av samfunnet angår det hver enkelt av oss. Det kan heller ikke, som eksistensialistene har påpekt, overføre sin moralske byrde til politikerne, den kollektive viljen til det marxistiske partiet eller samfunnet generelt. (Antakelig betyr dette «alle andre bortsett fra meg».)

Revolusjonær teori og revolusjonær praksis.

Bestendig når menneskene utvikler sine produktivkrefter skaper e et behov for å endre sin sosiale organisasjon. Idet de forandrer denne, forandrer de også seg selv. Hver enkelt av oss fødes inn i bestemte historiske omstendigheter vi ikke velger, men muligheten er alltid der for å forsøke å forandre det vi misliker. Det samfunnet vi vokser opp i, er skapt av individer som oss selv, og alle videre endringer som finner sted er produkter av vår egen aktivitet, eller av kommende generasjoner. I denne sammenhengen kan vi forstå det ansvaret enhver av oss har for å forbedre menneskenes liv. Alle endringer i livsmåten – det være seg om disse skriver seg fra

endringer i samfunnets organisering eller ikke - er produkter av mange enkeltpersoners handlinger. Selvfølgelig står et hvert særskilt samfunn fram med sine særegne problemer og dilemmaer. For eksempel var urettferdighetene i et føydalt samfunn på mange måter forskjellige fra kapitalismens urettferdigheter. Men i begge tilfeller kan menneskene handle moralsk ved å rette på feilene og ved å skape et bedre samfunn.

I løpet av menneskenes vedvarende endring av det sosiale livet oppstår filosofien idet menneskene gjennom sitt liv og arbeid forsøker å forstå hverandre, problemene de står overfor og verden rundt dem. Filosofien kan enten utgjøre et forsøk på å rettferdiggjøre tingenes tilstand, eller å være en rettesnor for å endre dem.

Marxismen oppsto for å forstå problemene og urettferdighetene i den kapitalistiske æraen og for å overvinne den. Den blir hele tiden utprøvd i praksis, modifisert om nødvendig, siden menneskene lærer mer om disse problemene når de hankses med dem. Følgelig er en av de sentrale tesene i marxismen enheten mellom teori og praksis. Det er derfor ingen tilfeldighet at de beste marxistiske teoretikere aldri henla sin aktivitet til det akademiske livets sølibattilværelse. Marxismen er vesentlig en handlingens filosofi, en rettesnor til å gjøre jorda til et bedre sted å være. For, som Marx understreket, filosofene skal ikke bare fortolke verden, det vesentlige ligger i å forandre den.

SPØRSMÅL

1. Når dere nå har gjennomgått dette studieopplegget bør dere sette dere ned å finne ut hvorfor marxismen-leninismens filosofi er så grunnleggende for oss. Hva lærer den oss, og hvordan kan vi dra politisk nytte av filosofien som grunnlag for vårt politiske virke?
2. I forordet var vi inne på at filosofi ofte oppfattes som lite «matnyttig». Hvordan vurderer dere denne påstanden nå når dere har gjennomgått kurset?